

EDWARD BARANIAK

Stan badań nad fauną motyli Wielkopolski ze szczególnym uwzględnieniem Wielkopolskiego Parku Narodowego *

Stan znajomości fauny motyli Wielkopolski, mimo prowadzonych tu w przeszłości wieloletnich badań, nie jest zadowalający. Na terenie tym działało wielu lepidopterologów, jednak opublikowane dane są fragmentaryczne i dotyczą głównie miasta Poznania i jego okolicy. Pierwszym entomologiem, o którym zachowały się dane w literaturze był Felicjan Sypniewski (Anonim 1967; Chłapowski 1892 a). Zbierał on owady z różnych grup systematycznych na terenie ówczesnego Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Część jego zbioru zawierająca motyle została przekazana do gabinetu zoologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (Chłapowski 1892 b).

Pierwszą publikacją omawiającą motyle Wielkopolski był zestawiony przez Chłapowskiego (1892 b) wykaz motyli, zebranych przez braci H. i T. Maskowskich w okolicach Winnogóry i Rudki, obejmujący 112 gatunków. Wykaz ten przekazany został przez zbieraczy Poznańskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk.

Utworzenie w Poznaniu (1894) Towarzystwa Entomologicznego znacznie zaktywizowało środowisko entomologów poznańskich.

W wydawnictwie niemieckim „Zeitschrift der naturwissenschaftlichen Abteilung des naturwissenschaftlichen Vereins” wydzielono specjalną serię wydawniczą poświęconą badaniom entomologicznym. W czasopiśmie tym wydrukowano wiele prac faunistycznych dotyczących fauny motyli Poznania i okolic, głównie autorów niemieckich: Schumanna (1902-1903, 1907), Schultza (1904, 1905), Mangelsdorffa (1904, 1905) i Torke (1908).

Należy również wspomnieć o publikacjach Schultza (1887, 1890) drukowanych w popularnych w tym czasie wydawnictwach jubileuszowych.

W opracowaniu Schultza (1887), zawierającym informacje o 609

* Referat wygłoszony na XXXVII Zjeździe Polskiego Towarzystwa Entomologicznego w Krakowie (22 - 25 IX 1980 r.).

gatunkach tzw. motyli większych, tylko 29 gatunków wykazano z terenów aktualnie wchodzących w skład Wielkopolskiego Parku Narodowego (okolice Górk, Jeziora Góreckiego i Mosiny).

Ogłoszony kilka lat później przez Schumanna (1902 - 1903) wykaz motyli większych uwzględnia 890 gatunków również złowionych w okolicach Poznania, lecz z terenów, które obecnie obejmują Wielkopolski Park Narodowy podaje tylko 34 gatunki (Górka, Mosina, Puszczykowo, Wiry).

Dwóch gatunków modraszków: *Lycena helle* (Schiff.) i *Vaccinina optilete* (Knoch.) wykazywanych przez Schumanna nie udało się odnaleźć na tym terenie. Jest to prawdopodobnie związane z osuszeniem znacznej ilości bagien i terenów podmokłych oraz zanikiem roślin żywicielskich *Vaccinum uliginosum* L., *Polygonum bistorta* L.

Interesujące są również publikacje Mangelsdorffa (1904, 1905) zawierające wykazy motyli łowionych na światło w Poznaniu.

W tym czasie oprócz entomologów niemieckich na tym terenie intensywnie zbierali motyle Klonowski, Lewandowscy, Pluciński i Zimny, niestety nie opublikowali wyników badań dotyczących rozmieszczenia motyli w Wielkopolsce.

Zbiór A. Lewandowskiego uległ całkowitemu zniszczeniu w czasie wojny, również zbiór Zimnego uległ częściowemu spaleni (część zbioru Zimnego, która została zakupiona przez Wielkopolski Park Narodowy nie jest odpowiednio etykietowana, zawiera sporo okazów spoza terenu Parku i Wielkopolski, a ponadto została zdekompletowana).

Z prac poświęconych tzw. motylom większym należy wymienić jeszcze publikację Karczewskiego (1938), zawierającą 526 gatunków z okolic Kowanówka (Oborniki Wlkp.), terenu bardzo ciekawego przyrodniczo, obejmującego m.in. rezerwat „Bagno”.

Oprócz wymienionych badaczy należy wymienić Wizego (1917, 1922, 1934 a, b), który zbierał materiały w okolicach Jeżewa i Gniezna. Niestety zbiór Wizego zaginął podczas wojny, prawdopodobnie został wywieziony do Niemiec i nie można go odtworzyć, ewentualnie skorygować zawartych w jego publikacjach informacji, co, wobec zastrzeżeń Adamczewskiego (1938, 1951) dotyczących poprawności oznaczeń, byłoby wskazane.

Wszystkie wymienione prace dotyczyły tzw. motyli większych, jedynie prace Wizego zawierały pewne informacje o motylach drobnych. Pierwsza informacja dotycząca motyli drobnych, oparta na materiałach dowodowych zgromadzonych przez Ritschla i Schultza oraz notatkach tych zbieraczy, podana została przez Szulczewskiego (1932). Wykaz zawiera informacje o 391 gatunkach, uzupełnione o zbiory i notatki autora. Dane o 62 gatunkach pochodzą z terenów Wielkopolskiego Parku

Narodowego (Ludwikowo, Luboń, Mosina, Puszczykowo, Puszczykówko, Wiry). Zbiory dowodowe zostały wywiezione w 1921 r. do Niemiec.

Utworzenie rezerwatów w Ludwikowie w 1932 r. znacznie zaktywizowało poznańskie środowisko naukowe. Mimo że bardzo aktywnie zbierali tu materiały Lewandowscy, Pluciński, Szmyt, wyników tych badań wówczas nie opublikowano.

Wybuch drugiej wojny światowej spowodował, że utworzenie Wielkopolskiego Parku Narodowego doszło do skutku dopiero w 1957 r.

Prowadzone przez Beiger badania (1955, 1958 a, b, 1965) dotyczą głównie muchówek z rodziny *Agromyzidae*, lecz zawierają również informacje o motylach minujących. Są to jednak notatki o przypadkowo zbieranych gatunkach.

Również Kubska (1961), Michalska i Nowak (1965) oraz Michna (1975), badając owady minujące runa leśnego wybranych biotopów leśnych, zamieszczają w swoich pracach informacje o motylach minujących. Informacje o motylach drobnych Wielkopolski i Wielkopolskiego Parku Narodowego można znaleźć w publikacjach monograficznych i przeglądowych (Razowski 1975, 1978), w opracowaniach dotyczących rewizji poszczególnych rodzin (Riedl 1967, 1969; Borkowski 1970, 1975). Dane z tych prac, dotyczące Wielkopolski, opierają się na materiale dowodowym zgromadzonym przez Lewandowskiego i Szmyta. Podobnie wiele prac Tolla (1933, 1937, 1952, 1954, 1957) zawiera fragmentaryczne informacje, które przyczyniają się do poznania fauny motyli Wielkopolski.

Opublikowany przez Klonowskiego (1975) wykaz zbieranych w Wielkopolsce tzw. motyli większych, obejmujących 471 gatunków, uwzględnia dane o 132 gatunkach łowionych w Wielkopolskim Parku Narodowym.

Mimo bogatego piśmiennictwa oraz z powodu znacznego rozproszenia informacji, dane dotyczące fauny motyli Wielkopolski i Wielkopolskiego Parku Narodowego należy uznać za niewystarczające i wymagające uzupełnień szczególnie w odniesieniu do tzw. motyli drobnych.

Obecnie z terenu Wielkopolskiego Parku Narodowego znanych jest 380 gatunków motyli.

Celem prowadzonych przez autora badań jest uzupełnienie danych o występowaniu motyli w Wielkopolskim Parku Narodowym oraz określenie ich warunków rozwojowych i dynamiki populacji.

Przygotowany do druku wykaz *Geometridae* zawiera informacje o 203 gatunkach złowionych w latach 1972 - 1979. Gromadzone są również materiały do fauny motyli minujących Wielkopolskiego Parku Narodowego, której część I jest już przygotowana do druku.

Zamieszczony wykaz piśmiennictwa dotyczącego motyli Wielkopolski nie jest oczywiście kompletny, lecz stanowi ogólne podsumowanie stanu i potrzeb w zakresie badań nad fauną motyli.

PIŚMIENNICTWO

- Adamczewski S. 1938. Uzupełnienia i sprostowania do fauny motyli Polski. *Fragm. faun. Mus. zool. pol.*, 3: 235 - 259.
- Adamczewski S. 1951. Uzupełnienia i sprostowania do fauny motyli Polski. II. *Pol. Pismo entomol.*, 20: 75 - 93.
- Anonim 1867. O przyrodnikach polskich. *Przyr. i Przem.*, Poznań.
- Beiger M. 1955. Owady minujące runa leśnego Wielkopolskiego Parku Narodowego w Osowej Górze. *Pr. monogr. Przyr. wielkop. Parku nar.*, 2: 253 - 291.
- Beiger M. 1958 a. Uzupełnienie do znajomości fauny owadów minujących runa leśnego Wielkopolskiego Parku Narodowego. *Pr. monogr. Przyr. Wielkop. Parku nar.*, 3: 147 - 172.
- Beiger M. 1958 b. Materiały do poznania fauny owadów minujących ze szczególnym uwzględnieniem Polski zachodniej. *Bad. fizjogr. Pol. zach.*, 4: 199 - 212.
- Beiger M. 1965. Studia nad owadami minującymi runa lasów dębowograbowych w Wielkopolsce. *Pr. Kom. biol. Pozn. TPN*, 29: 1 - 78.
- Borkowski A. 1970. Studien an Stigmelliden (*Lepidoptera*). Teil III. Beitrag zur Kenntnis der Stigmellidenfauna Polens. *Pol. Pismo entomol.*, 40: 541 - 556.
- Borkowski A. 1975. Studien an *Nepticulidae* (*Lepidoptera*). Teil IV. Die Verbreitung der Nepticuliden in Polens. *Pol. Pismo entomol.*, 45: 487 - 535.
- Chłapowski F. 1892 a. Spis i streszczenie prac dotyczących fizyografii Wielkiego Księstwa Poznańskiego. *Rocz. Pozn. TPN*, 19: 548 - 572.
- Chłapowski F. 1892 b. Spis motyli do zbiorów Towarzystwa podarowanych przez H. i T. Mańkowskich. *Rocz. Pozn. TPN*, 19: 601 - 615.
- Karczewski W. 1938. Motyle większe Kowankówka i okolicy (Poznańskie) zebrane w latach 1915 - 1919. *Spraw. Kom. fizyogr.*, 43: 285 - 306.
- Klonowski J. 1975. Materiały do fauny motyli większych Wielkopolski. *Bad. fizjogr. Pol. zach.*, 28: 141 - 161.
- Kubaska J. 1961. Owady minujące runa lasów olchowych w okolicach Poznania. *Bad. fizjogr. Pol. zach.*, 8: 23 - 55.
- Mangelsdorff P. 1904. Der Fang am Licht in der Stadt Posen. *Z. naturwiss. Abt. naturwiss. Ver. Prov. Posen*, 11: 21 - 32.
- Mangelsdorff P. 1905. Der Fang am Licht in der Stadt Posen. *Z. naturwiss. Abt. naturwiss. Ver. Prov. Posen*, 12: 43 - 49.
- Michalska Z., Nowak Z. 1965. Owady minujące runa lasów olchowych okolic Poznania. *Bad. fizjogr. Pol. zach.*, 16: 47 - 75.
- Michna J. 1975. Owady minujące dwóch biotopów leśnych Wielkopolskiego Parku Narodowego. *Pol. Pismo entomol.*, 45: 33 - 50.
- Razowski J. 1975. Motyle (*Lepidoptera*) Polski. cz. II — *Homoneura*. *Monogr. Fauny Pol.*, Kraków, 5: 96 pp. + 4 tabl.
- Razowski J. 1978. Motyle (*Lepidoptera*) Polski. cz. III — *Heteroneura, Adeoidea*. *Monogr. Fauny Pol.* Kraków, 8: 137 ss. + 11 tabl.
- Riedl T. 1967. *Materiaux pour la connaissance des Momphidae palearctiques (Lepidoptera)*. Partie VIII. Distribution des *Momphidae* en Pologne. *Pol. Pismo entomol.*, 37: 25 - 45.

- Riedl T. 1969. Matériaux pour la connaissance des *Momphidae* palearctiques (*Lepidoptera*). Partie IX. Revue des *Momphidae* européennes, y compris quelques espèces d'Afrique du Nord et du Porche-Orient. Pol. Pismo entomol., 39: 635 - 923.
- Schultz H. 1887. Verzeichnis der bis jetzt in Posen und Umgegend gefangenen Lepidopteren. Festsch. fünfzigjähr. Jubiläum naturwiss. Ver. Prov. Posen, 1837 - 1887.
- Schultz H. 1890. Nachtrag zu dem in der Festschrift des naturwissenschaftlichen Verein 1887 gefertigten Verzeichnisse der bis jetzt in Posen und Umgebung gefangenen Lepidopteren. Jber. königl. Berger real Gymnas, Posen. 1886 - 87.
- Schultz H. 1904. Über neue und selten Lepidopteren der Posener Fauna. Z. naturwiss. Abt. naturwiss. Ver. Prov. Posen, 11: 10 - 15.
- Schultz H. 1905. Entomologische Ausflüge. Z. naturwiss. Abt. naturwiss. Ver. Prov. Posen, 12: 50 - 59.
- Schumann E. 1902 - 1903. Die in der Provinz Posen beobachteten Gross-Schmetterlinge. Z. naturwiss. Abt. naturwiss. Ver. Prov. Posen, 9: 33 - 109.
- Schumann E. 1907. Verschiedene Mitteilungen. Z. naturwiss. Abt. naturwiss. Ver. Prov. Posen, 14: 62 - 63.
- Szulczewski J. W. 1932. Przyczynek do fauny motyli drobnych Poznania i okolicy. Pol. Pismo entomol., 11: 119 - 132.
- Toll S. 1933. Wykaz *Microlepidoptera* znalezionych na terenie majątku Stemplew w latach 1919 - 23. Pol. Pismo entomol., 12: 28 - 29.
- Toll S. 1937. Przyczynek do fauny motyli tzw. drobnych województw poznańskiego i pomorskiego. Pol. Pismo entomol., 14 - 15: 227 - 261.
- Toll S. 1952. *Eupistidae* (*Coleophoridae*) Polski. Mat. Fizjogr. Kraju, 32: 286 ss. + 38 tabl.
- Toll S. 1954. Polskie gatunki rodzaju *Hemimene* Hb. (*Lepidoptera*, *Tortricidae*). Pol. Pismo entomol., 24: 5 - 70.
- Toll S. 1957. Drei neue *Tortricidae* aus Polen (*Lepidoptera*). Ann. zool., 16: 349 - 359.
- Torka V. 1908. Lepidopterologische Beobachtungen aus dem nordöstlichen Teile der Provinz Posen im Jahre 1907. Z. naturwiss. Abt. naturwiss. Ver. Prov. Posen, 14: 33 - 36.
- Wize K. F. 1917. Motyle okolic Jeżewa. Przyczynek do Fauny Wielkopolskiej. Roczn. Pozn. TPN, 44: 1 - 25.
- Wize K. F. 1922. Dopełnienie spisu motyli z Jeżewa. Pr. Kom. mat.-przyr. Pozn. TPN, Ser. B, 1: 260 - 267.
- Wize K. F. 1934 a. Spis motyli zauważonych i zebranych w Gnieźnie, jako też w bliższej i nieco dalszej okolicy, w latach 1931 - 1934. Pol. Pismo entomol., 13: 105 - 114.
- Wize K. F. 1934 b. Uzupełnienie spisu motyli Gniezna i okolicy. Pol. Pismo entomol., 13: 115 - 117.